

Jan Amos **Komenský** (28. 3. 1592 jihovýchodní Morava: Uherský Brod nebo menší obec (Nivnice?) v jeho blízkosti – 15. 11. 1670 Amsterdam)

Český protestantský teolog, pedagog a filozof, jedna z největších českých myslitelských osobností všech dob, proslulá i v evropském měřítku.

Jan Amos Komenský se narodil v regionálně významné, zámožné rodině, jež byla aktivní v životě **Jednoty bratrské** (nejstarší – a původem české – protestantské církve na světě). Rodina Komenských pocházela ze vsi **Komňa**, ale přestěhovala se do **Uherského Brodu**, kde pak Jan prožil své útlé dětství. V r. 1604 Janovi zemřeli krátce po sobě oba rodiče. Jana se ujala teta, která ho vzala k sobě do Strážnice. Jan studoval na českobratrských školách v oblasti, dokonce až v Přerově; bylo rozhodnuto o jeho životní dráze **českobratrského kazatele** a přijal druhé jméno *Amos*, náležející jednomu ze starozákonních proroků). Studium se

odrazilo v jeho autorském stylu: preferoval psaní v češtině, ale slohově byl ovlivněn latinou.

V letech 1611 – 1614 studoval teologii na protestantských školách v německých státech, zejména na proslulé univerzitě v **Heidelbergu**. Finančně jej přitom podporoval **Karel starší ze Žerotína**, velmi vzdělaný a zcestovalý českobratrský šlechtic a politik (na jeho panství se nacházely i Kralice se známou tiskárnou Bible kralické). Po návratu na Moravu Komenský pracoval jako **českobratrský kazatel i učitel** – především v severomoravském **Fulneku**. Již tehdy začal pilně psát, především populárně-naučné a teologické texty; záhy se u něj projevil touha, která jej provázela prakticky celý život – napsat sám všeobecnou encyklopedii.

V r. **1618** se Komenský ve Fulneku **oženil s Magdalenou Vizovskou**, s níž pak měl 2 děti. V r. 1620 se jasně postavil **do řad českého stavovského protestantského odboje proti absolutistickým a katolizujícím Habsburkům**; zúčastnil se vítání vzdorokrále Friedricha Falckého.

Když brzy poté (8. 11. 1620) české vojsko utrpělo osudovou porážku v **bitvě na Bílé hoře** před Prahou a Habsburkové zahájili pronásledování povstalců, **Komenský se uchýlil do azylu na panství Karla staršího ze Žerotína**. Ten se k povstání nepřipojil, a tak zůstal uchráněn pobělohorské perzekuce; dokonce se zasloužil o záchranu kralické tiskárny: byla přestěhována do **polského města Lešno** (Leszno) v těsné blízkosti hranice s českým Slezskem – Lešno se proměňovalo v **exilové (vyhnanecké) centrum Jednoty bratrské**.

Komenského vlastní kresba Labyrintu světa

V r. **1622** Komenskému **zemřela manželka Magdalena i obě děti** na mor a o rok později mu v moravském Fulneku shořela jeho osobní knihovna. V této pro něj nanejvýš dramatické době dopsal své **jediné beletristické dílo**, česky psaný alegorický spis **Labyrint světa a ráj srdce** (1623), který se stal pronikavým a dodnes aktuálním portrétem evropské společnosti.

V r. **1624** se Komenský oženil v Brandýse nad Orlicí se

svou **druhou manželkou Marií Dorotou Cyrillovou**; z tohoto manželství se pak narodily 4 děti.

V r. **1625** na pokyn Jednoty bratrské Komenský odešel do **Lešna**, aby tam zajišťoval **podmínky pro příchod a usazení českých exulantů**. Opakovaně se však ještě vrací do Českého království. V této době poprvé vychází jeho unikátní, velmi precizně vytvořená a i esteticky hodnotná **mapa Moravy**. Až r. **1628 Komenský opouští s rodinou a přáteli české území natrvalo**: jejich loučení s vlastí – odehrálo se u Žacléře na východním okraji Krkonoš – se stalo jedním z populárních okamžiků českých dějin.

V letech **1629 – 1656 Komenský působil – s přestávkami – jako učitel na česko-bratrské škole v Lešně**. V r. 1632 zde byl také zvolen za **biskupa Jednoty bratrské** (byl jejím biskupem posledním). Pustil se do **soustavné práce na teoretickém a praktickém zkvalitňování i modernizaci pedagogického působení**. Od původního záměru **poskytovat efektivní vzdělání** dětem z exulantských rodin se dostal k **vytvoření ucelené soustavy humanistického a demokraticky pojetého vzdělávání pro všechny** (v nevyslovené polemice s elitářským pojetím katolické školské praxe jezuitské) a nakonec svou práci završil **pojetím výchovy a vzdělávání jako nezbytného přiblížení člověka Bohu** zejména v podmínkách Třicetileté války, v níž viděl **apokalyptický zápas sil dobra a zla před koncem dějin**.

Vytvořil několik učebnic světového významu. jsou jimi **Brána jazyků otevřená** (*Janua linguarum reserata*; tematicky řazená učebnice latiny, dosáhla trvalé mezinárodní obliby), **Škola na jevišti** (*Schola ludus*; nepřesně ale populárně překládáno jako **Škola hrou**; o vyučování prostřednictvím naučných dramatických scén školního divadla), **Svět v obrazech** (*Orbis pictus*; ilustrovaná multijazyková učebnice; získala podobné renomé jako *Brána jazyků*), **Informatorium školy mateřské** (první, byť stručná učebnice předškolní výchovy na světě). Svě obecné pedagogické zásady Komenský vtělil do rozsáhlého spisu **Didactica magna** (**Velká didaktika**; *didaktika* = součást pedagogiky, zabývá se smyslem, obsahem, cílem, metodami a formami vyučování; nynější snaha označovat např. jednotné maturitní testy pojmem *didaktický test* se – vzhledem k nesystematické a selektující povaze těchto kvízů – s didaktickou odborností zcela mýjí).

Komenského pedagogické názory – ve své většině průkopnické ve světovém měřítku a dodnes platné – lze shrnout takto:

1. **Výchova a vzdělávání mají být přirozené a nenásilné**, byť s potřebnou mírou kázně;
2. Výuka musí být **realistická a názorná** (žádné prázdné memorování);
3. Vzdělání jednotlivce má být **univerzální** (všeobecné): v hlavních rysech obrázků celý svět, ve výuce překonávat hranice dané pohlavím, fyziologickým stavem, společenskou pozicí;
4. Respektovat vrozené dispozice žáka a vzdělání jim přizpůsobovat, aniž by se ztrácel jeho celostní charakter;
5. Výchova má rozvíjet a navzájem **harmonizovat schopnosti rozumové, manuální a jazykové** (/triáda **SAL**: *sapere, agere, loqui*);

Res coqui- naria.	Cookery.	Das Koch- werk.	L'Art de cuisiner.	Kuchařství.	A főzés.
Copran ⁽¹⁾	The cook ⁽²⁾	Der Koch ⁽³⁾	Le cuisinier ⁽⁴⁾	Kuchař ⁽⁵⁾	A főzős ⁽⁶⁾
e cella penaria ⁽⁷⁾	brings forth provisions ⁽⁸⁾	nimmt aus der Speise- kammer ⁽⁹⁾	tire du garde- manger ⁽¹⁰⁾	az épi- táry ⁽¹¹⁾	az éle- késébol ⁽¹²⁾
proxit obnoxia ⁽¹³⁾	out of the larder ⁽¹⁴⁾	aus dem Käu- chergang ⁽¹⁵⁾	les atreux comestibles ⁽¹⁶⁾	vyběra vařivo ⁽¹⁷⁾	kiválasztja a főzését ⁽¹⁸⁾
ut coqui- cum poco culinario ⁽¹⁹⁾	and with the cheer ⁽²⁰⁾	und kocht mit dem Kä- chergang ⁽²¹⁾	et prépare avec le pain de cuisine ⁽²²⁾	a vaří s kuchti- kem ⁽²³⁾	és megfűzi a kuktá- val ⁽²⁴⁾ egyen- t a kislételek ételét.
varice obos.	makes various meats.	verschiedene Speisen.	différens plats.	rostěná jídla.	

Komenský své pedagogické texty zpravidla psal nejprve **česky** a teprve později je převáděl do **latiny**.

Od 30. let 17. století Komenský pracoval na **projektu Pansofie**: uceleného, všechny vědní obory propojujícího výkladu veškerého světa s cílem dosáhnout harmonizace vztahu mezi lidmi a vztahu člověka i lidstva ke světu. Tento projekt byl pokračováním a vyvrcholením Komenského úsilí o univerzální encyklopedii a nemohl být silami jednotlivce dovršeno. Jeho pozůstatkem je Komenského rozsáhlá, byť nedokončená práce **Všeobecná porada o nápravě věcí lidských** (*De rerum humanarum emendatione consultatio catholica*) Zároveň Komenský rozvíjí své **aktivity politické**. Píše **dopisy vlivným politikům v Anglii**,

Švédsku a Nizozemsku: jedná se silné státy protestantské a protihabsburské koalice ve Třicetileté válce. Komenský je vyzývá, **aby** ve svých strategických a diplomatických plánech **nezapomínali na** kýženou opětovnou **svobodu pro České království a český národ**. Podmínky pro pozitivní odezvu si připravuje tím, že pro veřejnost v těchto zemích píše **učebnice či návrhy na reformu vzdělávání** a vydává tam **své pansofické spisy**. V letech 1641 – 1642 podnikl s rodinou **cestu do Anglie, Nizozemska a Švédska**. V Nizozemsku se snad mohl setkat s filozofem René Descartese, který ovšem svým důrazem na neteologické pojetí filozofie byl Komenskému velkým oponentem. Nejprestižnějšího přijetí se Komenskému dostalo ve Švédsku: jednali s ním mladá královna Kristýna I. a kancléř Axel Oxenstierna. Komenský se pak dokonce na krátký čas usadil v pobaltském Elblagu (dnes v Polsku, tehdy pod kontrolou Švédů).

Rok **1648** je pro Komenského opět po letech rokem tragickým. V Lešně **umírá jeho druhá manželka Marie Dorota** a Třicetiletá válka končí **Vestfálským mírem**, který sice znamená zřetelný pokles habsburského vlivu v Německu, ale v rámci relativně vyvážených podmínek ponechává **Habsburkům nadvládu nad Českými zeměmi** a nad Uhrami. Zdrčený Komenský napíše v r. 1650 další alegorický text: **Kšaft (Závět) umírající matky Jednoty bratrské:** personifikovaná matka této církve předává svým dětem svůj myšlenkový odkaz a zároveň naději na pozitivní zvrat v budoucnu. Její slova, zejména pasáž:

„Na tebe, národe český a moravský, vlasti milá, zapomenouti také nemohu při svém již dokonalém s tebou se loučení; nýbrž k tobě nejpředněji se obracejíc, tebe pokladů svých, kteréž mi byl svěřil Pán, nápadníkem a dědicem nejpřednějším činím, příkladem některých bohatých měšťanů římských i králů jejich pomezních, kteříž umírajíce dědicem věci svých obec římskou, vládu okršku zemského ujímající, kšafy svými nařizovali. Věřím i já Bohu, že po přejití víchřic hněvu (hříchy našimi na hlavy naše uvedeného) vláda věcí tvých k tobě se zase navrátí, ó lide český!“

...zůstávají dodnes patrně nejznámějším citátem z celého Komenského díla a sehrály inspirující roli při vícero přelomových okamžicích českých dějin ještě ve 20. století.

V r. **1649** v polské Toruni Komenský uzavřel své **třetí manželství** – s **Janou Gajusovou**. Brzy poté se Komenský usadil v uherské obci **Sárospatak** (slovansky **Blatný potok**; nedaleko slovenských hranic), kde zřídil a vedl **experimentální školu**, v níž vyučoval podle svých odborných zásad. Zároveň se pokoušel podněcovat uherskou šlechtu k protihabsburským akcím. V r. 1654 se vrátil do **Lešna** a tam zažil (**1656**) **vypálení a poboření města** – a nové zničení své knihovny a archivu – během úspěšného útoku Poláků proti Švédům.

Po překročení šedesátky byl tedy přinucen začít **novou etapu svého života**. Odešel do **Nizozemska** (v Polsku jako známý přítel Švédů nemohl zůstat) a usadil se v metropoli **Amsterodamu**. Tam s velkorysou podporou amsterodamské radnice pokračoval až do smrti v psaní pansofických děl, přičemž organizoval nová vydání – často upravená – svých starších úspěšných spisů. Zemřel v relativně

vysokém věku, je pohřben v kostelíku v nedalekém Naardenu.

Zůstává **evropsky i světově významnou osobností**, v jejímž životě se spojovaly **renesanční všestrannost, demokratičnost i osobní aktivita s barokní duchovností**.

Poznámka na závěr: Nedávno mezi odborníky převládl názor, že známý a ceněný obraz *Portrét starého muže* od světově proslulého nizozemského malíře Rembrandta van Rijna je s velkou pravděpodobností portrétem Komenského: oba muži bydleli v Amsterdamu nedaleko sebe.

Potomci Komenského početné rodiny žijí dodnes: v Nizozemsku a díky někdejšími nizozemským koloniálním výbojům patrně i v Jižní Africe.

Jan Amos Komenský (1592 – 1670): Labyrint světa a ráj srdce, to jest *Světlé vymalování*, kterak v tom světě a věcech jeho všechných nic není než matení a motání, kolotání a lopotování, mámení a šalba, bída a tesknost, a naposledy omrzení všeho a zoufání: *ale kdož doma v srdci svém sedě, s jediným Pánem Bohem se uzavírá, ten sám k pravému a plnému mysli upokojení a radosti že přichází.*

(1623)

(...)

Kapitola I **O příčinách v svět putování**

Když sem v tom věku byl, v kterémž se lidskému rozumu rozdíl mezi dobrým a zlým ukazovati začíná, vida já rozdílné mezi lidmi stavy, řády, povolání, práce a předsevzetí, jimiž se zanášejí, zdála mi se toho nemalá býti potřeba, abych se dobře, k kterému bych se houfu lidí připojiti a v jakých věcech život trávití měl, rozmyslil.

Vrtkavost mysli. Na kterouž věc mnoho a často pomýšleje a s rozumem svým pilně se radě, na tom mi se ustanovovala mysl, abych sobě takový života způsob, v kterémž by co nejméně starostí a kvaltování, co nejvíc pak pohodlí, pokoje a dobré mysli bylo, oblíbil. (...)

Kapitola II **Poutník dostal Všudybuda za vůdce**

I vyšel sem od sebe sám a ohlédati se počal, mysle, odkud a jak začítí. Vtom ihned nevím kde se tu vezme člověk jakýsi křepkého chodu, obratného vzhledu a řeči hbité, takže mi se nohy, oči, jazyk, vše na obrtlíku míti zdál. Ten přivina se ke mně, odkud a kam bych měřil, dotazoval se. Já, že sem z domu svého vyšel a v světě se provandrovati a něco zkusiti umysl mám.

Svět labyrintem. Schváliv mi to: „Kde pak vůdce jakého máš?“ řekl. Já odpověděl: „Žádného nemám, Bohu a svým očím se důvěřuji, že mne nezavedou.“ „Nespravíš nic,“ řekl on. „Slychal-lis kdy co o Kretenském labyrintu?“ „Slychal cosi,“ díím. On zase: „Zázrak světa byl, stavení z tak mnoha pokojů, příhrad, průchodišť vzdělané, že kdo se bez průvodčího do něho pustil, vždycky sem a tam chodě a motaje se, nikdy ven netrefil. Ale to žert byl proti tomu, jak sám světa tohoto labyrint, zvláště nyní, spořádán jest. Neradímť, věř mně zkušenému, samotně se tam pouštětí.“

Vypsání drziho. „A kde pak takového vůdce vzítí mám?“ řekl sem. Odpověděl: „Já sem na to, abych takové, kteří něco shlédnouti a zkusiti žádají, prováděl a jim, kde co jest, ukazoval: protož sem tobě také vstříc vyšel.“ Já podivě se: „I kdo jsi ty,“ řekl sem, „můj milý?“ Odpověděl: „Jméno mé jest *Všezvěd*, přijmím *Všudybud*, kterýž všecken svět procházím, do všech koutů nahlédám, na každého člověka řeči a činy se vyptávám; co zjevného jest, vše spatřuji, co tajného, vše slídím a stíhám, summou beze mne nic se díti nemá, ke všemu dohlédati má jest povinnost: a ty půjdeš-li za mnou, uvedu tě do mnohých tajných míst, kamž by ty sic nikdá netrefil.“

Já slyše řeči takové, počnu sám v sobě vesel býti, že sem takového vůdce našel: a prosím ho, aby tedy sobě práce nevážil mne skrze svět provéstí. Odpověděl: „Jak jiným v tom rád sloužím, tak i tobě;“ a ujav mne za ruku: „Podmež,“ řekl. I šli sme; a já řekl: „Nu, rád se podívám, jaký jest toho světa běh, a také-li v něm co jest, čehož by se člověk bezpečně držeti mohl.“ To slyše tovaryš můj,

zastavil se a řekl: „Příteli, jdeš-li ty tím umyslem, ne aby věci naše spatře oblíboval, než aby o nich dle rozumu svého soud vynášel, nevím, jak by s tím královna naše, Její Milost, spokojena byla.

Márnost královna světa. „I kdo je to královna vaše?“ díím já. Odpověděl: „Ta, kteráž všecken svět a běh jeho řídí, od končin až do končin: slove *Moudrost*, ač někteří mudrlanti *Marnost* ji říkají. Pravímť tedy časně, když tam choditi a prohlédati budeme, nemudruj nic: sic by sobě tu i jinde ledcos utržil, a já třeba vedlé tebe.“

Kapitola III

Mámení se přitovaryšilo

O to když on se mnou mluví, hle, teď po straně jakýsi – nevěděl sem, muž-li či žena (nebo divně jaks zakuklený byl a okolo něho jako mšla se dělala) – k nám se přiloudě dí: „Všudybude, kam s tímto pospícháš?“ „Do světa ho vedu (dí on), prohlédnouti jej žádostiv jest.“

„A proč beze mne? (řekl onen zase). Víš, že tvá prováděti, má ukazovati, co kde jest, jest povinnost. Nebo Její Milosti královny vůle není, aby kdo do království jejího vejda, sám sobě, co vidí a slyší, dle líbosti vykládal a něco tu mudroval: než aby se jemu, co a k čemu která věc jest, povědělo, a on na tom přestal.“

Odpověděl Všudybud: „Zdaž každý tak drzím jest, aby s jinými zároveň na rádech našich přestati neměl? Než tento tuším uzdy potřebovati bude. Dobře, podiž!“ Takž se k nám připojil a šli sme.

Zvyk při věcech mámení světa. Já pak sobě na mysl: „Bodež bych já jen tuto zaveden nebyl; titof se o jakous na mne uzdu smlouvají.“ I díím k novému tomu tovaryši: „Příteli, neměj za zlé, rád bych také tvé jméno věděl!“ Kterýž řekl: „Já sem tlumočník královny světa Moudrosti, kterýž sobě to poručeno mám, abych, jak se čemu v světě rozuměti má, vyučoval. Protož já všechněm, co jich v světě uhlédáš, starým i mladým, urozeným i neurozeným, hloupým i učeným, všecko, co k pravé světské moudrosti přináleží, v mysl vkládám a je k veselosti a dobromyslnosti přivodím: ježto by beze mne i králové, knížata, páni a všickni nejstkvostnější lidé v divných tesknostech byli a smutně na světě čas trávili.“

Na to já: „Šťastně by mi tě Bůh za průvodčího dal, milý příteli, jestliže to pravé jest. Nebo já se proto do světa pouštím, abych sobě vyhlídl, co by v něm nejbezpečnějšího a nejpotěšenějšího bylo, toho abych se chytil: tebe tedy takového rádce maje, snáze sobě vybrati moci budu.“ „O tom nepochybuj,“ řekl on. „Neb ač v království našem všecko znamenitě ušlechtilé spořádané a veselé uhlédáš, a že se všechněm královny naší poslušným dobře vésti může, porozumíš: však vždy, pravdať jest, jedno povolání a obchod nad druhý víc pohodlí a výhod má; budeš sobě ze všeho, co budeš chtít, vybrati moci. Jáť všecko, co jak jest, vyložím.“ I díím: „Jak pak tobě říkají?“ Odpověděl: „Jméno mé jest *Mámení*.“

Kapitola IV

Poutník uzdy a bryllí dostal

(...) A když já tak mlče a sklopě oči jdu a nohami nechtivě jaks pokračuji, Všezvěd: „Co, vrtochu?“ dí, „tušímť se nazpět chut dělá?“ A než já co odpovím, anť mi na krk uzdu jakous vhodí, jejíž udidla pojednou mi se do ust vklouzla; a on: „Nu, již mi povolně půjdeš,“ dí, „kams začal.“

Uzda všetečnosti. I pohledím sobě na tu uzdu, a aj, sšítá byla z řemení Všetečnosti, a udidla její byla z železa Urputnosti v předsevzetích, a porozuměl sem, že k prohlédání světa ne jako prvě dobrovolně půjdu, ale těkavostí a neukojitedlností myslí své násilně tažen budu.

Brylle Mámení. Vtom druhý vůdce z druhého boku: „A já tobě tyto okuláry,“ dí, „daruji, skrze něž se na svět dívati budeš.“ I vstrčil mi brylle na nos, skrze něž já hledě, hned všecko před sebou jinak vidím. Měly zajisté tu moc (jakž sem potom mnohokrát zpruboval), že skrze ně hledícímu věc daleká blízká a blízká daleká; malá veliká a veliká malá; mrzutá krásná a krásná mrzutá; černá bílá a bílá černá etc. se zdála. I porozuměl sem, žeť sobě nezle Mámení říkati dá, když takové brylle dělati a lidem vstavovati umí.

Složené z Domnění a Zvyku. Byly pak brylle ty, jakž sem potom vyrozuměl, z skla *Domnění* vykroužleny; a rámcové, v nichž byly ufasované, byli z rohu, jenž *Zvyk* slove.

Vstrčil mi je pak, na mé štěstí, krivě jaksi: takže mi plně na oči nedoléhaly, a já hlavy přizdvihna a zraku podnesa, čistě přirozeně na věc hleděti sem mohl. Čemuž sem rád byl a sám v sobě myslil: Ač ste mi usta sevřeli a oči zastřeli, věřím však svému Bohu, že mi rozumu a mysli nesvážete. Půjduť a podívám se, co pak ten svět jest, na nějž paní Marnost chce, aby se hledělo, avšak vlastníma očima aby se nehledělo. (...)

Kapitola XVI

Poutník se na promoci mistrů a doktorů dívá

Ale aj, vtom trouby zvuk zavzní, jako svolávajících se k slavnosti; a Všeživ srozuměje, co bude, dí: „Navraťme se ještě medle, tu se bude nač podívati.“ „I což to bude?“ díím já. On: „Academia bude korunovati ty, kteříž nad jiné byvše pilnější, vrchu umění dosáhli: ti, pravím, jiným na příklad korunování budou.“ Já tedy věc tak zvláštní viděti žádostiv jsa a houfy sbíhajících se vida, vejdu za jinými také: a aj, tu pod filozofickým nebem jakýsi stál s papírovým sceptrum, k němuž zprostřed houfu někteří přistupovali, svědectví vysokého umění žádajíce. On žádost jejich, že slušná jest, schváliv, poručil, aby, co umějí a nač stvrzení žádají, na cedulce poznamenané dali. I odvozovali jeden filozofie summu, jiný medicíny, jiný jurisprudentiae: měšcem přitom, aby to hladčeji šlo, podmazujíce.

On tedy jednoho za druhým bera, každému na čelo titul: *Toto jest svobodných umění mistr; toto medicíny doktor; toto práv obojích licenciát* etc. přilepil a pečeti přitvrdil, pod nemilostí bohyně Pallady všechněm přítomným i nepřítomným poroučeje, aby jich na setkání žádný jinak nejmenoval. A s tím je i zástupy rozpustil. I řekl sem: „Bude-liž co více?“ „A což tobě ještě dosti není?“ dí tlumočnick. „Či nevidíš, jak jim všickni ustupují?“ Jakož pak ustupovali.

Nicméně já, chtěje vždy, co pak dále z nich bude, viděti, hledím po jednom tom umění mistru, anť mu teď počítati cos poroučejí, on neuměl; poroučejí měřiti, neuměl; poroučejí hvězdy jmenovati, neuměl; poroučejí syllogismy dělati, neuměl; poroučejí cizími jazyky mluvit, neuměl; poroučejí svým jazykem řečňovati, neuměl; poroučejí naposledy čísti a psáti, neuměl. „Ký pak hřích,“ řekl sem já, „mistrem sedmerého umění se psáti, a žádného neuměti?“ Tlumočnick odpověděl: „Neumí-li ten, umí druhý, třetí, čtvrtý; nemůž všudy plně býti.“ „Tedy já rozumím,“ řekl sem, „že po strávení v školách věku, po vynaložení na to statku, po přivěšení titulů a pečeti naposledy zeptati se potřebí, učil-li se čemu? Bopomozi té správy.“ „Ty muderlantství nepřestaneš,“ dí on, „leč sobě něco utříš, žvi jen předce, přísahámť, že se s něčím potkáš.“ „I nu tedy,“ řekl sem, „nechť sou třeba sedmdesatera sedmera umění mistří a doktoří, a nech třeba všecka umějí aneb žádného, říkati nic víc nechci: jen podme odtud.“

Jan Amos Komenský, Labyrint světa a ráj srdce, Praha 1970, s. 5, 15 – 21, 82 – 83.

Poznámky a vysvětlivky:

Academia – univerzita; **ant'** – spojovací výraz na místě dnešního *již, jak*; **Bopomozi té správy** – Proboha, to je pěkný pořádek; **doktor, mistr** – dva z titulů pro absolventy vysokoškolského studia univerzitního směru; **drzí** – všetečný; **etc.** = et cetera = lat. *a další*; **filozofické nebe** – baldachýn (přenosná ozdobná střeška) nad trůnem rektora (nejvyššího univerzitního hodnostáře); **jurisprudentiae** – znalost práva; **Kretenský labyrint** – podle starořeckých bájí bludiště, které dal ve svém sídle postavit krétský král Mínós, aby tam držel v zajetí obludného Mínótaura (napůl býka a napůl člověka), kterému pak posílal jako potravu lidské oběti; **křepký** – svižný, pružný; **kvaltování** – námaha, dřina, lopocení; **licenciát** – absolvent vysokoškolských studií před promoci na doktora; **ký pak hřích** – jaký je to hřích; **marnost** – původně patrně *klam, přelud*, později *bezvýslednost, zbytečnost, skutečnost bez hodnoty*; **medle** – *tedy* (původně asi *pokud jde o mne*); **obchod** – zde *zaměstnání*; **obojí práva** – právo římské (občanské) a církevní (kanonické); **obratný**

vzhled – čilý pohled; **obrtlík** – otočná uzavírací součástka; **Pallas Athéna** – starořecká bohyně moudrosti a rozvázného boje; **promoce** – slavnostní zakončení vysokoškolského studia spojené s udělením akademického titulu; **přestat** – zde (*názorově*) *setrvat*; **rámcové** – obroučky; **roh** – zde *rohovina* (látka, z níž jsou např. zvířecí rohy); **řády** – společenské skupiny; **sceptrum** – lat. *žezlo*; **sedmero svobodných umění** (lat. *septem artes liberales*) – náplň odborné výuky škol ve středověku a raném novověku; obsahovala sedm oborů, rozdělených na nižší stupeň *trivium* (gramatika, rétorika, dialektika; cílem bylo pomocí studia jazyka naučit se vyjadřovat myšlenky) a vyšší stupeň *kvadrivium* (astronomie, aritmetika, geometrie, muzika; cílem zvládnout základní věcné obory); Komenský však v 16. kapitole Labyrintu nahrazuje muziku čtením a psaním; **stíhat** – zde *zkoumat*; **utržit** – zde *utrpět*; **summa** – lat. *podstata, souhrn*; **svobodná umění** – viz *sedmero svobodných umění*; **sylogismus** (dnes *sylogismus*) – takový typ úsudku, který se řídí přesnými pravidly; **ufasovaný** – zasazený; **v světě se provandrovat** – svět proputovat; **vedlé tebe** – s tebou; **vrtoch** – nerozhodný člověk; **zaveden** – zde *oklamán*; **zvuile** – zde *výhody*; **žvi jen předce, přísahámť, že se s něčím potkáš** – jen žvaň dál, ale přísahám, že něco slízneš.

Jan Amos Komenský (1592 – 1670): Obecná porada o nápravě věcí lidských (asi 1640 – 1670)

Kapitola prvá

Co je vševýchova a proč je žádoucí (1 – 10)

V jakém smyslu si přejeme, aby byli vzdělávání všichni lidé, ve všem a všestranně (11 – 15)

1. Vševýchova je univerzální vzdělání celého lidského pokolení. Neboť u Řeků *paideia* znamená vyučování a výchovu, jimiž jsou lidé vzdělávání, *pan* pak znamená univerzálnost. Jde tedy o to, aby byli vyučováni *pantes, panta, pantos* (všichni, všemu, všestranně). (...)

6. První, co si přejeme, je, aby tak plně a k plnému lidství mohl být vzděláván ne jeden člověk nebo několik nebo mnoho, nýbrž všichni lidé vespolek i každý zvlášť, mladí i staří, bohatí i chudí, urození i neurození, muži i ženy, zkrátka každý, komu se stalo údělem narodit se člověkem; aby konečně jednou bylo celé lidské pokolení vzděláno po všech věkových stupních, stavech, pohlavích a národech.

7. Za druhé si přejeme, aby se každému dostalo uceleného vzdělání, aby byl správně vycvičen nikoli jen v jediné věci, nebo v několika málo, nýbrž ve všech, které dovršují podstatu lidskosti, aby dovedl vědět pravdu a nezavádět klamem; milovat dobro a nedat se svádět zlem; konat, co máme konat, a nepřipouštět, čemu se máme vyhýbat; moudře mluvit o všem se všemi, když je třeba, v ničem nebýt němý; a konečně s věcmi, s lidmi a s Bohem jednat ve všem rozumně, ne unáhleně, a tak nikde se neuchylovat od cíle svého štěstí.

8. A to všestranně; ne pro okázalost a mam, nýbrž pro pravdu; čili k tomu cíli, aby se všichni lidé stali co nejpodobnějšími Bohu (k jehož obrazu jsou stvořeni); tj. opravdu rozumnými a moudrými, opravdu činnými a čilými, opravdu mravnými a čestnými, opravdu zbožnými a svatými, a tím opravdu šťastnými a blaženými, zde i navěky. (...)

Kapitola druhá

Jak je potřebné (1 – 14), jak možné (15 – 20) a jak snadné (21 – 30) vzdělávat všechny lidi k lidskosti

(...)

25. Problém IV.

Učit lidi správně užívat věci.

Už dostatečně je známo, že pravá moudrost a pravá naše blaženost spočívá ve správné znalosti, ve správném chápání a ve správném užívání věcí. Bud'tež tedy všichni lidé učení správně věci znát a správně je chápat, i naučí se snadno také správně věcí užívat... (...)

27. Problém VI.

Každou nevzdělanost přivést ke vzdělanosti.

Na to není třeba žádného zvláštního umění; jen vyzdvihni člověka z nevzdělanství, to jest z otupujících příležitostí, a přenes jej tam, kde je dána možnost rozmanité věci smysly vnímat, rozmanité věci úvahami promýšlet a rozmanité věci, které se staly a jsou mimo jeho dosah, z daných zpráv poznávat; a hned uvidíš, že němé tváře se stávají lidmi. Co brání rozšířit tento způsob ke všem národům? (...)

30. Je otázka, zda tedy i slepí, hluchí a nechápaví (jimž se totiž pro ústrojný nedostatek nemůže něco dostatečně vstípit), mají být přibírání ke vzdělávání? Odpovídám: 1. Z lidského vzdělávání se nevyjímá nic, leč nečlověk. Pokud tedy mají účast na lidské přirozenosti, potud mají mít účast na vzdělání. Ba spíše tím více, pro větší nutnost vnější pomoci, když si příroda pro vnitřní nedostatek nemůže dosti pomoci sama. 2. Zejména když příroda, bylo-li jí po některé stránce zabráněno rozvinout svou sílu, rozvine ji po jiné stránce tím zdatněji, jen když se jí pomůže. Vždyť příklady ukazují zřejmě, že od narození slepí vyspěli jen za pomoci sluchu ve znamenité hudebníky, právníky, řečníky atd., podobně jako od narození hluchí vyspěli ve vynikající malíře, sochaře a řemeslníky. Rovněž bezrucí se přece stali jen pomocí nohou obratnými písaři. Poněvadž tedy je vždycky někudy přístup k rozumné duši, má se světlo vpouštět tudy, kudy je možno. (...)

Jan Amos Komenský, Obecná porada o nápravě věcí lidských, Brno 2007, s. 119, 125.